

Asia: VN/33963/2024

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä kotoutumisen edistämisestä annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

Kotoutumista ja kielitaitoa edistävien koulutusten uudistaminen

-

Kotoutumisen edistämisen rahoituksen säästöt

-

Kotoutumisen tavoitteet ja velvoittavuuden lisääminen

-

Alkuvaiheen palveluprosessin muutokset

-

Muut huomiot

Rikosuhripäivystys lausuu siltä osin kuin hallituksen esitys koskee kotoutumislain 68 §:n kumoamista (ihmiskaupan uhrille annetuista palveluista ja tukitoimista aiheutuneiden kustannusten korvaaminen).

Rikosuhripäivystys katsoo, että kotoutumislain 68 §:n kumoaminen heikentäisi merkittävästi niin maahanmuuttajataustaisten kuin valtaväestöönkin kuuluvien ihmiskaupan uhrien avunsaantia ja oikeusturvaa sekä välillisesti että rikosvastuun toteutumisen ja ihmiskaupan torjunnan kannalta.

Hallituksen esityksen mukaan ”hyvinvointialueiden ja kuntien on järjestettävä palvelut alueella asuville kuntalaisilla siitä huolimatta, myöntääkö elinvoimakeskus palvelusta aiheutuneisiin kustannuksiin korvausta. Hyvinvointialueilla ei ole ihmiskaupan uhreille omia palveluita, vaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut järjestetään asiakkaan henkilökohtaisen tarpeen perusteella.”

Rikosuhripäivystyksen asiakastyön kokemuksen perusteella kuitenkin juuri elinvoimakeskuksen korvaamat, erityistarpeiden vuoksi järjestetyt tukitoimet ovat olleet keskeisiä ihmiskaupan uhrien toipumisen kannalta. Useissa tapauksissa hyvinvointialueiden (aiemmin kuntien) ei olisi todellisuudessa ollut mahdollista tarjota oikea-aikaisesti ja yksilöllisesti tarvittavia tukitoimia ihmiskaupan uhreille ilman mahdollisuutta elinvoimakeskuksen korvaukseen. Tällaisia tukitoimia ovat olleet esimerkiksi turvauhkaan liittyvät akuutit toimet, kriisi- ja psykoterapia, psykofyysinen fysioterapia, tietyt erikoissairaanhoidon palvelut sekä perheille tarjottu kuntoutus tai muu tuki. Lisäksi laajoissa, akuutisti ilmi tulleissa useiden kymmenien uhrien ihmiskauppatapauksissa on kunnille/hyvinvointialueille koitunut kustannuksia, jotka elinvoimakeskus on voinut myöhemmin korvata.

Rikosuhripäivystyksen asiakastyön kokemuksen perusteella oikea-aikaiset ja riittävän yksilölliset tukitoimet ovat ihmiskaupan uhrien hyväksikäyttötilanteesta irtautumisen, toipumisen ja tulevaisuuteen suuntautumisen kannalta erittäin merkityksellisiä. Oikeanlainen ja oikea-aikainen tuki ehkäisee tehokkaasti myös uudelleen uhriksi joutumisen riskiä, syrjäytymistä, hyväksikäytön ja sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuutta ja seurausten kerrannaisvaikutuksia. Tämä käy ilmi muun muassa selvityksestä Rikosuhripäivystyksen asiakkuudessa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista (Pihlaja, S. & Piipponen, J. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:23), jossa tarkastellaan selvityksen teon aikaan Rikosuhripäivystyksen ihmiskaupan uhrien erityistukipalvelun asiakkuudessa olleiden 184:n seksuaaliväkivaltaa kokeneen ihmiskaupan uhrin (ml. pakkoavioliitotilanteeseen joutuneet henkilöt) tapauksia.

Tiedossamme on useita tapauksia, joissa ihmiskaupan uhri on palannut hyväksikäyttötilanteeseen tai joutunut uudelleen hyväksikäytön kohteeksi, koska ei ole kokenut hänelle tarjottujen sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimien olleen riittäviä.

Riittävän yksilöllinen ja oikea-aikainen ihmiskaupan uhreille tarjottu tuki edistää osaltaan myös rikosvastuun toteutumista: kokemus tukipalveluiden riittävytydestä vaikuttaa uskallukseen tehdä rikosilmoitus hyväksikäyttötilanteen aikana tai nopeasti siitä irtauduttua. Tiedossamme on tapauksia, joissa uhri on päättänyt olla tekemättä asiassa yhteistyötä esitutkintaviranomaisten kanssa, koska hänellä ei kokemuksensa mukaan ollut riittävästi sosiaali- ja terveydenhuollon tarjoamia tukipalveluja kannattelemaan rikosprosessin ajan. Kattavat tukipalvelut taas edesauttavat tutkinnan onnistumista ja siten koko rikosprosessin etenemistä, kun ihmiskaupan uhrin voimavarat riittävät ajallisesti pitkän rikosprosessin ajan ja vielä sen jälkeenkin.

Hallituksen esityksen mukaan ”ehdotetulla kotoutumislain 68 §:n eli ihmiskaupan uhrille annetuista palveluista ja tukitoimista aiheutuneiden kustannusten korvaamisen kumoamisella arvioidaan olevan erittäin vähäisiä vaikutuksia kuntien talouteen.” Rikosuhripäivystys pitää kuitenkin erittäin huolestuttavana, että 68 §:n kumoamisen vaikutuksia kohderyhmään eli ihmiskaupan uhreihin ei ole kattavasti arvioitu. Kumoamisen vaikutukset ovat arvaamattomat ja on syytä olettaa, että ne

todellisuudessa heikentävät oikea-aikaisten ja yksilöllisten palveluiden saamista. Huomautamme, kuten hallituksen esityksessäkin todetaan, että EU:n ihmiskauppadirektiivin muutosdirektiivin 11 artiklan 1 kohta edellyttää erikoistuneen avun ja tuen tarjoamisen. Tähän asti ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkuus ja korvausmekanismi ovat tarvittaessa turvanneet tämän.

Yksittäisten ihmiskaupan uhrien tilanteiden lisäksi Rikosuhripäivystyksen huolena on laajojen ihmiskauppakokonaisuuksien uhrien tilanteet: miten riittävät tukitoimet kyetään järjestämään, kun yhdellä hyvinvointialueella todetaan kymmenien uhrien kokonaisuus, mutta valtionkorvausta ei ole mahdollisuutta saada. Edellä mainitun kaltaisista tapauksista esimerkkeinä ovat muun muassa viime aikoina mediahuomiotakin saaneet luonnonmarjanpoimintatapaukset.

Kokemuksemme mukaan jo nykyisellään tukitoimien saaminen on hyvin ennakoimatonta ja vaihtelee hyvinvointialueiden välillä. Tiedossamme on tapauksia, joissa tarvittavat ja keskeiset tukitoimet ovat viivästyneet, sillä niihin ei ollut korvamerkittyä rahoitusta, vaan korvaus tuli 68 §:n mukaisesti hakea elinvoimakeskukselta jälkikäteen. Huolenamme on, että korvausmekanismin kumoamisen seurauksena haastavassa taloustilanteessa olevat hyvinvointialueet eivät priorisoisi ihmiskaupan uhrien erityistarpeista johtuvien tukitoimien järjestämistä, mikäli rahoitus siirtyisi hyvinvointialueiden yleiseen rahoitukseen.

Vaikka ihmiskaupan uhrin eivät edelleenkään aina koe saavansa tarvitsemiaan tukitoimia oikea-aikaisesti, ja tukitoimien järjestämisessä on suuriakin alueellisia eroja, on tilanne viime vuosien aikana parantunut niin ihmiskaupan tunnistamisen kuin palveluohjauksenkin suhteen merkittävästi. Tätä on osaltaan edesauttanut vuonna 2025 julkaistu Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi (NRM) - Käsikirja uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen (Nuotio, A. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:5). Käsikirjan ja sen ympärillä toteutetun Tehoa ihmiskaupan vastaiseen työhön -hankkeen (OM 2023-2025) myötä tieto auttamistoimien järjestämisestä ja kustannusten korvattavuudesta on lisääntynyt laajasti myös hyvinvointialueilla.

Tätä kehitystä - ja ihmiskaupan uhrien oikeusturvan toteutumista - tulisi tukea sen sijaan, että sitä lainsäädäntömuutoksilla hyvin todennäköisesti heikennetään.

Åberg Leena-Kaisa
Rikosuhripäivystys